

ОПАЗВАНЕ НА МАТЕРИАЛНОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО – СЪСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ/РЕЗУЛТАТИ ОТ СТУДЕНТСКО ПРОУЧВАНЕ

Велина Стоянова, студент

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, velinna2000@abv.bg

ELSA (European Law Students' Association)¹ е най-голямата организация на студенти по право в Европа, създадена през 1981 г. Днес ELSA има клонове в повече от 200 юридически факултета в 43 европейски държави и над 30 000 членове – студенти и млади юристи. Целта на организацията е да допринесе за юридическото образование, да стимулира международните контакти и разбирателство и да повишава обществената отговорност на младите хора, които искат да се посветят на правото. ELSA подпомага обучаващите се и начинаещите юристи за натрупването на опит и умения, които ще са им необходими в работата им. ELSA има специален статут в няколко международни институции. През 1997 г. организацията получава консултативен статут в Икономическия и социален съвет и в Комисията по международно търговско право на ООН. От 1994 г. ELSA има консултативен статут категория С в ЮНЕСКО, а от 2000 г. – и в Съвета на Европа. През 2005 г. Световната организация за интелектуална собственост ѝ предоставя статут на наблюдател.

През 1989 г. е основана и ELSA България². Сега в нея членуват над 1000 български студенти по право и млади юристи. Те имат пълен достъп както до международни, така и до национални ресурси и възможности на организацията. Членовете на ELSA България имат възможност да публикуват доклади в чуждестранни и български правни издания, да участват в международни и национални семинари, конференции, правни училища, учебни визити, както и да представляват ELSA като делегати в международните институции, в които тя има специален статут. Освен национален клон, базиран в София, към момента има създадена активна локална група в Пловдив. От миналата година управителният съвет насочи усилията си към основаването на група и във Велико Търново. ELSA е изградила и системно прилага международна програма за обмен на стажанти, чрез която българските студенти получават уникални възможности да се запознаят с чужда правна система и чрез въвеждане в практически ситуации да натрупат ценен професионален опит при престоя си в чужбина, а впоследствие и да го адаптират при завръщането си в страната ни. Прилагането на програмата у нас позволява на много български кантори да наемат чрез ELSA стажанти от цяла Европа и така да реализират отлична възможност за развитие на международна дейност и осъществяване на международни контакти с колеги, включително да предложат и осигурят за по-широк кръг клиенти правна помощ.

Основен приоритет в дейността на международната група и всички национални клонове в Европа е защитата на човешките права и достойнство, което е отразено и в мотото на организацията: „A just world in which there is respect for human dignity and cultural diversity...“. Ние постигаме целите си чрез организирането на най-раз-

---

¹ Подробно за дейността на ELSA International на: <https://elsa.org/>.

² Повече за дейността ни може да се прочете на: <https://elsa-bulgaria.org/>.

лични събития за студентите – публични лекции на тематики, които не са обсъждани подробно в рамките на лекционните курсове в университетите, както и върху актуални проблеми на практиката. Ежегодно осигуряваме стажове в държавни институции и в частния сектор, както и предоставяме на възможности за кандидатстване за стаж в кантори в чужбина. Един от най-големите ни проекти е провеждането на лятно училище в София, посветено на бизнес правото. За втора поредна година посрещаме над 30 студенти от цяла Европа, които се включват с интерес и очакване за няколко приятни дни в слънчевата ни страна, а след края на обучението – стават ревностни почитатели на лекторите, с които ги срещаме и активно разпространяват позитивна информация за ползите от обучението им в България. В ресор „Академични дейности“ организираме национални и международни състезания за есета в сътрудничество с колеги от други държави на теми, свързани с правовата държава и актуални предизвикателства за правното регулиране.

От 2022 г. ЕЛСА България има и свое списание „Темис“, в което студентите публикуват свои оригинални съчинения и проучвания на различни теми. Ежегодно провеждаме и симулативни процеси пред юрисдикции като ЕСПЧ и дебати, в които студентите са предизвикани да развият ораторските си умения. Един от най-мощабните проекти, провеждан от ресора до сега, е създаването на студентската проучвателна група.

През 2012 г. ELSA International инициира проект за формирането на международна изследователска група, чието проучване е посветено на правата на децата. Проектът Legal Research Groups (LRG) цели да обедини студенти от цялата мрежа в провеждането на изследване в определена актуална област на правото с целта резултатите от изследването да бъдат публично достъпни. Идеята на тези доклади е да се направи сравнителноправно проучване от студентите на законодателството на европейските държави по конкретна тема. Вече са изготвени множество доклади в областите на трудовите права, правата на децата, въпроси на миграцията, цензурата в интернет, дигиталното и екологичното право³. ЕЛСА България участва в проекта и е представила доклад за правната уредба по националното ни законодателство, относимата съдебна и административна практика за целите на изследванията, възложени на всички проучвателни групи досега. Участието в тези проекти е много важно за нас по няколко причини. На първо място, това е възможност да установим и аналитично да обърнем внимание на празноти и несъгласуваност в законодателството ни. На второ място, работата по всеки от проектите ни позволява да научим повече за чуждите правни разрешения и да се информираме за правоприлагането в сходни с националното ни законодателство хипотези. Активното участие на нашата организация в проекта способства тазгодишното проучване, иницирано от ЕЛСА България и посветено на опазването на културното наследство, да бъдем избрани за международен координатор на дейностите по подготовка и извършване на проучванията и представяне на резултатите. Изборът ни на темата за опазване на културното наследство бе провокиран не само от универсалността ѝ, а и от желанието да бъдат проучени възможностите за преустановяване на все по-тревожните тенденции за посегателства, в това число трафик и унищожаване. Водени от разбирането, че въпросът за оценката, състоянието и опазването на културните ценности често остават на заден план, желанието ни бе да обърнем внимание на българската студентска прав-

---

³ Всички публикувани до момента доклади могат да бъдат достъпни на: <https://legalresearch.elsa.org/library/>.

на общност на огромното материално културно наследство на нашата богата на история и традиции държава. С посвещаването си на тази проблематика ние искаме не само да анализираме, а и да осмислим възможните подходи за осъвременяване на правния режим на културното наследство и за ефективността на мерките за защитата му. Ноторно известно е, че националните културни ценности са обект на трафик от десетилетия и пресичането на тази тенденция не е въпрос само на засилване на наказателната репресия, а и на създаване на обществена нетърпимост чрез своевременно и добросъвестно съдействие на дейността на правозащитните органи. Очакването ни е, че сме съумели да представим пред международната общност и нов оригинален поглед върху въпроса за културните права на човека в глобализиращия се свят и за културното наследство като общочовешка ценност.

В проекта освен България участват ЕЛСА групите на Австрия, Литва и Грузия, което прави проекта още по-ценен предвид, че се представя законодателството на държава, която не е членка на ЕС. Нашето изследване представя на първо място кратък увод в темата за културното наследство. В него формулираме своето разбиране за спецификата на изследвания обект като прилагаме и дефиниция за културно наследство и отделните категории на материално, нематериално, движимо и недвижимо, подводно и дигитално наследство. Тъй като самото изследване на националните правни системи е концентрирано върху проблемите около материалното културно наследство, в увода сме отделили специално място за представяне на идеята за нематериално културно наследство и защитата му в съвременния свят. В следващата част на предисловието представяме основните конвенции и постулати на международната и на европейската уредба, които оформят рамката на националните законодателства в областта на защита на обектите с културно значение. Тази първа част на доклада завършва с детайлно и в хронология представяне на ролите на ЮНЕСКО и Съвета на Европа в правотворчеството в областта.

На следващо място, участниците от всяка държава са се концентрирали в представянето на резултатите от изследването на законодателството си в няколко предварително зададени като основни области на правно регулиране. Всяка държава следва да представи на първо място участието си в международното сътрудничество по опазване на културното наследство – страна по кои международни конвенции е към момента, има ли национални исторически или културни обекти, които да са включени в международни списъци за закрила, и на последно място – дали държавата има свои представители и в кои международни комитети в областта на културата.

Прецизността изисква от нас да представим националната уредба в сферата на културното наследство с нейните конституционни основи. Всяка участваща в изследването държава представя описание на основните държавни и местни органи, отговорни за опазване на културното наследство на национално и местно равнище, и техните правомощия. Във връзка с този въпрос участниците представят и сътрудничеството на държавата с граждански неправителствени организации (висши училища, НПО, съюзи на артисти и др.). Представяйки обхвата на националното си законодателство, всяка държава излага основите нормативни актове в областта и тяхното съдържание.

След общия преглед, изследването се насочва към изясняване на въпросите от конкретни клонове на правото. Най-напред във фокуса на интереса ни е вещноправният режим, в частност – предвидена ли е уредба на разкопките на археологически обекти и откриване на обекти от културно значение; правото на собственост над обекти на културното наследство и задължения на собствениците; регулация на

частните колекции; конфискация на културни ценности обекти частна собственост. При изследването на наказателноправния и административния режим се разглеждат на първо място въпросите за увреждане, унищожаване и кражба на културни ценности. За отбелязване е, че българският наказателен кодекс предвижда различна отговорност за дееца при повреждане или унищожаване на обикновена вещ и на такава с историческа, културна или религиозна значимост. Така чл. 216, ал. 1 НК предвижда наказание лишаване от свобода до 5 години при противозаконно унищожаване или повреждане на чужда движима или недвижима вещ. Член 278б от НК предвижда, че който противозаконно унищожи или повреди своя културна ценност, се наказва с лишаване от свобода до 3 години или с глоба от 500 до 2000 лева, както и с обществено порицание, а ако деецът е длъжностно лице, издало разрешение за унищожаване, разрушаване, повреждане, видоизменение или за износ на културна ценност, то се наказва с лишаване от свобода до 5 години или с глоба от 1000 до 5000 лева, като съдът може да наложи и лишаване от право по чл. 37, ал. 1, т. 6 НК. По отношение на кражбата, нашето законодателство не предвижда квалифициран състав за кражба на културна ценност. Когато се предлагат промени в законодателството, свързани с престъпленията с обект културни ценности, на първо място по отношение на кражбата на такъв обект трябва да бъде предвиден квалифициран състав в НК. Това правно разрешение може да се основе на факта, че този вид предмети имат както материална, така и историческа/културна стойност, а законът *de lege lata* не прави разлика между тези деяния.

Един от въпросите на изследването е посветен и на защитата на културно наследство при въоръжени конфликти. Наказателният кодекс има специални разпоредби относно защитата на културното наследство в случай на въоръжен конфликт. Съгласно чл. 414, ал. 1 (Престъпления против законите и обичаите за водене на война), който в нарушение на международното правило за водене на война унищожи, повреди или направи негодни културни или исторически паметници и предмети, произведения на изкуството, сгради и съоръжения с културно, научно или друго хуманитарно значение, се наказва с лишаване от свобода от 1 до 10 години. Този вид престъпление е особен, тъй като при него няма конкретно предписание, което се нарушава. Тук по-скоро българският законодател ползва разрешенията на международното право, без да създава оригинална и практически приложима разпоредба.

Специално внимание е отделено на въпросите относно застраховането на културни ценности. Член 399 от Кодекса за застраховането определя, че предмет на договора за имуществена застраховка може да е всяко право, което може да бъде оценено в пари. В резултат на това основният въпрос за възможността да се сключи застраховка на обект на културното наследство е дали неговата стойност може да бъде оценена в пари. Когато става въпрос за материално културно наследство, е лесно да се оцени стойността му. Най-малкото основната стойност на материалите, от които е изработено, може да бъде стойността на обекта на застрахователния договор. При този подход обаче не се разглежда проблемът за културната, историческата или религиозната стойност на предмета. Поради това следва да се разглеждат както материалната, така и добавената стойност. Този подход все още зависи от добрата воля на застрахованото лице и на застрахователното дружество. На този въпрос е трудно да се отговори във връзка с нематериалното културно наследство обаче.

Резултатите от проведеното проучване ще бъдат обединени в общ доклад между България, Австрия, Грузия и Литва, който ще бъде публикуван на адрес <https://legalresearch.elsa.org/library/>.